

е) назви, що вказують на службове або соціальне становище батька, напр., Ataman'uk, Humen'uk, Kozaruk, Soltys'uk, Wojtiuk;

є) назви за національністю(народністю) предка: Litwiniuk, Mazurczuk, Moskal'uk, Nimaszczuk, Nimczuk, Serbiuk, Tataruk, Uchryniuk, Cyhaniuk, Woloszczuk;

ж) топонімічні назви першопосіїв: Zabolotiuk, Moczamiuk, Pol'uk, Chaszczuk.

Антропоніми, твірними основами яких виступають імена християнського походження, як правило, у кількісному плані мають значний показник активності. Крім цього, у більшості випадків патроніми на -ук (-'ук), -чук утворюються, як правило, від повних форм християнських чоловічих імен, напр., Ostapczuk < Ostap + uk, (хоч, можливо. ОаІарсгіА: < Ostapko +uk). Для похідних прізвищ цього типу були твірними 23 імені повної форми. Популярними виступали такі 10 імен: Андрій, Гаврило, Данило, Дмитро, Мартин, Михайло, Никифор, Павло, Пилип, Семен.

Похідних прізвищ від давніх слов'янських композитних імен виявлено лише декілька. Окремі з них можна мотивувати по-різному. Наприклад, прізвищева назва Wojczuk утворена від особового імені Боислав-ь. Однак, не виключено, що антропонім Wojczuk походить від апелятива бойчук "мешканець Бойківщини" [8].

Відтопонімі іменування у покутських прізвищах свідчать про традицію ідентифікувати особу за місцем проживання чи походження. Можливо прізвища типу Mazurczuk, Uchryniuk певним чином висвітлюють міграційні рухи на досліджуваній території.

Виділені семантичні групи лексики в основах прізвищ Покуття підтверджують факт широкої валентності суфіксів -ук, -чук у південно-західних говорах української мови. t

Система іменувань на Покутті, як і в кожному регіоні України, безсумнівно, зазнавала змін. Йшов процес формування і стабілізації прізвищ, одні словотворчі засоби втрачалися, інші ставали активними. Це могло зумовлюватись мовними і позамовними факторами. Помітним словотворчим засобом творення прізвищ у системі покутської антропонімії станом на кінець ХУІІ - поч. ХІХ ст, були раніше рідковживані форманти -ук, -чук.

Таким чином, модель на -ук, -чук у покутських найменуваннях засвідчує їх активність у період формування прізвищ. Поступова заміна цієї моделі показує живий процес унормування антропонімів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Близнюк Б.Б. Сучасні гуцульські прізвища в історичному розвитку. АКД. — Львів, — 1997. — 23с.
2. Бучко Г.С. Прізвища Бойківщини в період їх становлення і в наші дні. АКД. — Ужгород, 1986. — 20с.
3. Керста Р.Й. Українська антропонімія ХVІ ст. (Чоловічі іменування). — Київ: Наукова думка, 1984. — 152с. I
4. Німчук В.В. Українські прізвища з суфіксами -ук, -чук та етимологічне споріднені утворення // Українська діалектологія і ономастика. — 1964. — 209с.
5. Панцьо С. Є. Антропонімія Лемківщини. — Тернопіль, 1995. — 132с.
6. Редько Ю.К. Сучасні українські прізвища. — К., 1966. — 216с.
7. Худаш М.Л. З історії української антропонімії. — К., 1977. — 236с.
8. Чучка П.П. Розвиток імен і прізвищ // Історія української мови. — К., 1983. — 742с.

Віра Котович

ВІДАПЕЛЯТИВНІ СЛОВ'ЯНСЬКІ АВТОХТОННІ ІМЕНА В ОСНОВАХ ОЙКОНІМІВ

ОПІЛЛЯ

Переважна більшість ойконімів Опілля — відантропонімі утворення. Тільки серед назв, що вперше з'явилися у письмових джерелах ХК — ХХ ст., домінують відапелятивні, як правило, топографічні назви: *Гайок, Діброва, Копань, Лани, Озерце* та ін. В основах багатьох ойконімів, що фіксують історичні пам'ятки ХІV — ХУГІ ст., лежать слов'янські автохтонні особові власні імена-композити (*Дороговидь, пор. *Драговить* — Мор., 77), відкомпозитні деривати (*Унь*<*Унебожь*, *Уневить*, *Унеславь* — Мор., 197) та давні імена відапелятивного походження (*Бась* — Туп., 41), *Волж-ь*—Мор., 47).

Слов'янські автохтонні імена відапелятивного походження — дуже складна класифікаційна категорія антропонімів. Як зазначає М.Демчук, "в її склад, з одного боку, входять вжиті в ролі

антропонімів лексеми з різних пластів апелювальної лексики, а з другого — утворені на апелювальної основі власне антропонімічні утворення. Як перші, так і другі, в свій час у ролі особових власних імен вживались з певним забобонне — містичним мотивом номінації. Однак сьогодні тільки в незначній частині їх ця первісна онімічна семантика ще прозора. У більшості ж випадків вона вже сумнівна або й зовсім незбагненна" (Демч., 106).

Не можемо однозначно підходити і до питання, що лежить в основі ойконіма — безпосередньо апелювальної, чи відапелювальної власна назва. У сумнівних випадках перш за все беремо до уваги топонімічні суфікси, за допомогою яких утворено ойконім та час виникнення поселення.

Так, наприклад ойконім *Березина* (Жид. Лв.): *Brzezyna* 1469 (ZDz., ХУІІІ/1,21) — поселився на *-ина* від ОН Береза (Тул., 47). Думку про те, що у даному випадку маємо справу з відантропонімічним, а не відапелювальною утворенням підтверджує те, що у письмових джерелах ХV ст. нами виявлено двояку фіксацію назви цього поселення — Березина, перв. знач.: "Березина (осада або ін.)" та поселився на *-ie* (<-оє) *Berezie: Berieszow* ХV ст. (карта), перв. знач.: "Березовь (двори або ін)". Назви ж хуторів Березина біля смт. Роздол (Мик. Лв.) та с. Стрілки (Пер, Лв.) — це, найімовірніше, відапелювальною утворенням від апел. *березина* "березовий ліс" (ЕСУМ, 1, 171), "березовий гай, березник, березняк" (СУМ, 1, 160). Перші письмові згадки про ці поселення припадають на 1855р. (Кит., 31-32). Вважаємо, що основи таких назв вказують не на особову назву власника дворища, на місці якого виникло поселення, а на характер місцевості, де заснований хутір — серед березового лісу.

Не з простих є і питання розмежування відапелювальною імен та відкомпонітованих дериватів. Співзвучність основ великої кількості антропонімів цих класифікаційних різновидів змушує дослідників говорити про ту чи іншу особову назву, що лежить в основі відповідного ойконіма, з певним застереженням. Скажімо, ойконім *Бабинці* (Рог. ІФ.): *Babincze* 1433 (Proch., 72) — первісно патронім на *-инці* від ОН *Баба* (Мор. 5; Тул., 33). М.Худаш з огляду на загальнослов'янську поширеність даного антропоніма вважає, що його генезис сягає ще десь у праслов'янський період і виводиться не безпосередньо від апелювальною *баба*, а є вторинним, похідним суфіксальним утворенням: з суф. *-а* від кореневого утворення *Бабь* (*Бабь* >*Баба*), яке виникло шляхом усічення способом S апокопи імені — композита *Баб* [*бръдъ*]. Пор. укр. *Ivan alias Bab* (1490р., AGZ, ХІХ, 1456), [*n.Babiegaa, Babirad* (SSNO, I, 74, Худ., 238). Я-Свобода відносить власні назви з основою *баба* до слов'янських автохтонних імен відапелювального походження, зараховуючи їх до побажальної групи і антропонімів. За його свідченням, згідно із забобонами давніх слов'ян, такі імена повинні були принести дітям позитивні особливості їх предків (Sv., 43). Вважаємо, що обидві думки мають під

собой реальну основу, тому в таких випадках допускаємо можливість двозначної етимології і антропонімів — утворення від простих відапелювальною або ж від відкомпонітованих імен. Специфічні особливості слов'янських автохтонних імен відапелювального походження

викликають певні труднощі при їх класифікації. Класифікаційні схеми таких антропонімів і зустрічаємо в працях М.Демчук, І.Железняк, С.Бічева, Я.Свободи, О.Селіщева, В.Гашицького, М.Худаша. В основах ойконімів Опілля ми, звичайно, не знаходимо такої великої кількості антропонімів, щоб можна було цілком представити їх у межах якоїсь конкретної класифікаційної схеми. Тому обмежуємося групуванням їх у певні розряди за лексико-семантичним принципом, окремо виділяючи антропоніми з неясною або сумнівною апелювальною семантикою.

1. Імена, дані за певною рисою характеру, поведінки, темпераменту:

Бась. х-Басівка (Бер. Тн.) 1947 (АТП, 553); ОНБась (Мор., 9; Тул., 41). *Лагодь*: с.Лагодів (Пер.

Лв.): *Lahodow* 1481 ЦЩА (ф.Ю, оп. 4, спр. 2, ар.65), пор. *ОйЛагода* (Тул., 222), *Лагоць* (Мор., 109).

2. Імена, дані за певною рисою зовнішнього вигляду: *Кудерка*: х.Кудеряна (Мон. Тн.): *Кудьерка*, 1901 (*Щем.*, 154); ОН *Кудерка* (Демч., 120; Тул., 213). *Молодець*; *Молодь*: с.Молодинче (Жид. Лв.):

„ *Modzencze* 1469 (ZDz., ХVІWІ, 32); *Miodowo* 1444 (AyZ, П, 121); пор. ОН *Молодой* (Мор., 129);

Младен, *Младенчо*, *Младо* (Ил., 276).

3. Імена від назв представників тваринного світу:

а) диких тварин: *Волкъ*: с. Вовків (Пер. Лв.): оу Волкови 1394 (Роз., 54); ОН *Волкъ* (Мор., 47). *Волча: с.Вовчатичі (Жид. Лв.): *Volczaticze* 1506 (MRPY, ІІІ, 179); ОН *Волча не виявлена у відомих нам ономастиколах, проте В.Горпинич, опираючись на матеріали "Реестра всего войска Запорожского", вважає, що в українській мові 1 пол. ХVІІ ст. у власних іменах функціонував суфікс —

ч-а із фамілярним значенням особи в утвореннях від повних імен, пор. Курилча, Пилипча, (Горп., тОУ, 215-216). *Волчко*: с.Вовчюв (Гал. ІФ.): Уо1стго\| 1437 (AGZ, XII, 26); ОН Волчко (Туп., 88). *Куна*: с.Куничі (Гал. ІФ.): Kupicze 1435-1456 УДІА (ф.6, оп. 3, спр.1, ар.69); ОН Куна (Мор., 108; Туп., 216);

б) домашніх тварин: *Карань*: х.Барани (Пер. Лв.): па Baranach (Кум., 31); ОН Барані" (Мор., 8; Туп., 39).

в) диких птахів: *Воронь*: с.Воронів (Рог. Ів.-Фр.): z.Woroniowa 1855 (Кум., 31); ОН Воронь (Мор. 48;

Туп., 95). *Соколь*: с.Соколівка (Жид. Лв.): Sokolow 1467 (AGZ, II, 195); ОН Сокол-ь (Мор., 98; Туп., 366) *Чиясь*: с.Чижичі (Жид. Лв.): Ciazuse 1649 (ЖУР, V, 251); ОН Чижь (Мор., 207; Туп., 429).

г) свійських птахів: *Курь*: х.Курів (Гал. ІФ.): Kurow 1855 (Кит., 38); ОН Курі (Мор., 108; Туп., 219), пор. Кур "півень" (ЕСУМ, III, 150). *Курянь*: с.Куряни (Бер. Тр.): Kurzani 1438 (AGZ, XII, 52); ОН Курянь-ь (Туп., 220), пор. кур'ян "Курій" (ЕСУМ, III, 150).

д) комах: *Жукь*: с.Жуків (Бер. Тн.): Zuiow 1435 ЦДУА (ф.6, оп.3, спр.1, ар. 62); ОН Жукі (Мор.,86; Туп.,152). *Комарь*: х.Комарі (Пер. Лв.): Komary 1855 (Кум., 31); с.Комарівка (Мон. Тр.): z. Komarowtu 1435 (ЦДУА ф.6, оп.3, спр.1, ар. 109); ОН Комарі (Мор., 102; Туп., 192). *Пау[е]кь*: с. Павуки (Мик. Лв.): ОН Паукь (Туп., 297).

4. Імена від назв представників рослинного світу:

а) дерев: *Береза*: с.Березина (Жид. Лв.): Brzezyna 1469 (ZDz., XVIII\1,21); Berieszow XV ст. (карта); ОН Береза (Туп., 47). *Дубь*: с.Дубівці (Гал. ІФ.): Dubowcze 1440 (AGZ, XII, 97); ОН Дубі (Туп., 138). *Липа*: с.Липівці (Пер. Лв.): Lipowce 1465 (ЦДУА ф.6, оп.3, спр.2, ар. 27); ОН Липа (Демч.,128).

I

б) грибів: *Орешко*: с.Орішківці (Жид. Лв.): Oreschkowcze 1424 (MRPJ IV/3, 383); ОН Орешко (Мор., 144). *Козарь*: с.Козарі (Рог. ІФ.): Kozari 1439 (AGZ, XII, 52); ОН Козарі (Туп., 187).

5. Імена від назв органів і частин людського тіла: *Бокь*: с.Боків (Бер. Тн.): Bocow 1445 (AGZ, XII, 142); ОН Бокь (Мор., 20; Туп., 58). *Бородка*: с. Бородчиці (Жид. Лв.): Borodczyse XV ст. (карта);

ОН Бородка (Туп., 61). *Брюхоєв* < *Брюхо*: с. Брюховичі (Пер. Лв): Brzuchowicze 1454 (AGZ, XTV, 401); ОН Брюхов-ь (Мор., 28).

6. Імена від назв страв та продуктів харчування: *Квась*: х.Квасів (Пер. Лв): 1947 (АТП, 324); ОН Квась (Мор., 98). *Коржь*: с. Коржова (Мон. Тн.): Korzowa 1785-1788 (ЙМ, 153); ОН Коржі (Демч., 131 Туп., 196). *Латша*: с.Лапшин (Бер. Тн.): Lapschino 1445 (AGZ, XIV, 177); ОН Латша (Туп.,224).

7. Імена від назв різноманітних предметів побуту: *Бакь*: с.Баківці (Жид. Лв.): Bakowce 1465 (ZDz., XU\II\I, 14); пор. ОН Бака (Туп., 37). *Батіг*: х.Батоги (Рог. ІФ.): 1947 (АТП,514); ОН Батіг (Богд., 9). *Колоколь*: с. Колоколин (Рог. ІФ.): Колоколині 1394 (Роз., 54); ОН Колоколі (Туп., 190).

8. Імена від назв народностей: *Волохь*: с. Волоське (Пер. Лв): Woloske 1855 (Кум., 31); ОН Волохь (Туп., 93). *Литвинь*: с. Литвинів (Бер. Тн.): Litwinow 1435 ЦДІА (ф.6, оп.3, спр.1, ар.49); ОН Литвині (Туп., 227). *Мазурь*: х.Мазури (Пер. Лв): 1947 (АТП,342); ОН Мазурь (Туп., 239). *Москаль*: х.Москалі (Рог. ІФ.): Moskale (Кит., 31), ОН Москаль (Туп., 257). *Франгузь*: х.Французи (Мон. Тн.):1969 (АТП); ОН Французі (Туп., 413).

9. Імена з неясною або сумнівною семантикою: *Бачь*: с. Бачів (Пер. Лв): Baczow 1432 (Proch., 67); ОН Бачі, пор. ОН Бачі (Мор., 9) Бача (Туп., 43), укр. апелятив "бачити". *Гулько*: х. Гулькії (Пер. Лв): Hulcow XV ст.(карта); ОН Гулько (Мор., 66; Туп., 123), пор. укр. апелятив "гуляти", *Мочула*: х.Мочули (Пер. Лв): 1969 (АТП.121); ОН Мочула (Туп., 258), пор. мочула "місце при березі річки, озера або ставка, де вимочують коноплі та льон" (МСБГ, V, дз.). *Німша*: с. Німшин (Гал. ІФ.): Niemczyn 1455 (ЦДУА ф.6, оп.3, спр.2, ар.61); пор. Немеші (Мор., 137). *Плетень*: с.Плетеничі (Пер. Лв.): Plethenicze 1441 (AyZ, II, 107); ОН Плетень (Туп., 306). *Ричагь*: с.Ричагів (Мик. Лв.): Riczehow л 1457(AGZ, XV.315); ОН Ричагь (Туп., 344). *Садко*: с.Садки (Жид. Лв.): Jzatki 1529 (MRPS, IV/1, e 319)§; ОН Садко (Мор, 171; Туп., 347). *Турко*: х.Турковичі (Рог. ІФ.): 1947 (АТП, 514); ОН Тури F (Мор., 195).

Спостереження над твірними основами назв поселень Опілля дає підстави вважати, що в основах багатьох ойконімів лежать відапелятивні слов'янські автохтонні імена. Такі йменування черпалися з найрізноманітніших шарів апелятивної лексики, тому тільки діахронний аналіз

топонімійної мікросистеми регіону дозволяє припустити, що ойконіми Борезина, Дубівці, Садки та ін. — відантропонімні, а не відапелятивні утворення. На це прямо вказують як топонімівірні, найчастіше посесивні, афікси, так і нерідко давня двожка фіксація назви поселення, що завжди відбивала приналежність новозаснованого об'єкту в певній особі.

Серед вичленуваних із твірних основ ойконімів Опілля відапелятивних слов'янських автохтонних антропонімів значне поширення має група іменувань, взятих з номенклатури представників тваринного [11] і рослинного світу [5], від назв народностей [5], органів і частин людського тіла [3], страв та продуктів харчування [3], різноманітних предметів побуту [3], імена, дані дитині за певною рисою характеру, поведінки [2], за зовнішнім виглядом [2]; окрему групу становлять імена з неясною або сумнівною семантикою [14].

Наявність відапелятивних слов'янських автохтонних імен у твірних основах багатьох поселень Опілля — один із факторів, що свідчить про давність виникнення значної кількості населених пунктів досліджуваної території.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богдан Ф. Словник українських прізвищ у Канаді. — Вінніпег-Ванкувер, 1974.
2. Горпинич В.О. Кононативні власні імена як джерело вивчення історичної морфеміки української мови // Питання історичної ономастики. К., 1994.
3. Демчук М.О. Слов'янські автохтонні особові власні імена в побуті українців XIV-XVIII ст. — К., 1988.
4. Жерела до історії України-Руси. — Львів, 1895-1990. — Т. 1-3; 1901. — Т. 5, 1903. — Т. 7.
5. Етимологічний словник української мови. — К., 1982-1985. — Т. 1-2.
6. Илчев С. Речник на личните и фамилни имена у българите. — София, 1969. — С. 9-37.
7. Йосифінська (1785-1788) і францисканська (1819-1820) метрики. Перші поземельні кадастри Галичини. Показчик населених пунктів. — К., 1965.
- 7а. МСБГ. — Матеріали до словника буковинських говірок. — Чернівці, 1972 -1989. — Вип. 1-6.
8. Морощкин М.Я. Славянский именослов или собрание славянских личных имен в алфавитном порядке. — СПб., 1867.
9. Розов В. Українські грамоти XIV - першої половини XV в. — К., 1928. — Т. 1.
10. Словник української мови. К., 1970-1980. Т. 1-11.
11. Тупиков Н.М. Словарь древнерусских личных собственных имен. Записки отделения и славянской археологии русского археологического общества. — СПб., 1903. — Т. 6.
12. Українська РСР. Адміністративно-територіальний поділ на 1 вересня 1946 року. — К., 1947.
13. Українська РСР. Адміністративно-територіальний поділ. — К., 1969.
14. Худаш М.Л. Українські карпатські і прикарпатські назви населених пунктів. — К., 1995.
15. Шематизм всечестного клира епископской дієцезії греко-католической Станиславівської на рік... Львовы, 1886-1914.
16. Akta grodzkie i ziemskie // ЦДА, Ф.6, оп.3, спр. 1-2; Ф.10, оп.4, спр.2.; Ф.10, оп.4, спр.2.
17. Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego Bernardynskiego we Lwowie. — Lwów, 1869-1935. — Т. 1-25.
18. Kummerer Ritter von Kummersberg Karl. Administrativ Karte von den Königreichen Galizien und Lodomerien. — Wien, 1855.
19. Matricularum Regni Polonia Summaria. — Varsovia, 1907-1908. Pars 1-3.

Мирослав Юрків

ГІДРОНІМИ І ОЙКОНІМИ ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Гідроніми і ойконіми становлять своєрідний шар лексики, що вирізняється просторовою локалізацією, виявляє різноманітні зв'язки як лінгвального, так і екстралінгвального типу. Останні пов'язані з соціальними, економічними, культурними, побутовими та іншими чинниками. Наприклад, ойконіми на *-їь* утворювалися ще в праслав'янську епоху, найвища продуктивність їх творення, як свідчать дослідники, припадає на середину першого тисячоліття, а верхня межа функціонування — кінець XII - початок XIII ст. [1, 20]. Гідроніми як назви природних і ойконіми як назви створених людиною географічних об'єктів характеризуються великою стійкістю, й у зв'язку з цим, вагомою інформативністю, оскільки значення, закріплене в топонімах, є досить стійким і